

قصه و قصه‌گویی

فهرست

صفحه	عنوان
۱۸۵	الف - دانستنی‌های معلم
۱۸۵	۱- اهمیت قصه و جایگاه آن
۱۸۶	۲- کارکردهای قصه برای کودکان
۱۸۹	۳- ما، کودکان و قصه‌ها
۱۹۰	۴- مقدمات و شرایط قصه‌گویی
۱۹۴	ب - فعالیت‌های یادگیری
۱۹۴	توصیه‌هایی برای اجرای فعالیت‌های یادگیری بخش قصه و قصه‌گویی
۱۹۴	- فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی اول
۱۹۴	۱- قصه‌گویی
۱۹۵	۲- تعریف خاطره
۱۹۶	۳- تصویرخوانی
۱۹۶	- تصویرخوانی با مشاهده‌ی یک تصویر
۱۹۶	۴- تلفیق قصه یا خاطره با نمایش
۱۹۷	۵- تلفیق قصه یا خاطره با نقاشی
۱۹۷	۶- تلفیق قصه یا خاطره با کاردستی
۱۹۷	۷- تلفیق قصه یا خاطره با تربیت شنوایی
۱۹۷	- فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی دوم
۱۹۸	- تصویرخوانی با مشاهده‌ی چند تصویر
۱۹۹	- فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی سوم

منابع و مأخذ

قصه و قصه‌گویی

الف - دانستنی‌های معلم

بخشی از محتوای برنامه‌ی درسی هنر، قصه و قصه‌گویی است. برای اجرای این بخش در کلاس، آشنایی اجمالی با ادبیات کودکان، چگونگی انتخاب قصه و آشنایی با هنر قصه‌گویی لازم است. گفتنی است که در این بخش، قصه، ابزاری برای انتقال فرهنگ شفاهی و ایجاد ارتباط کلامی و غیرکلامی مؤثر بین دانش‌آموزان است که با هدایت معلم شکل می‌گیرد و جریان می‌یابد. هم‌چنین، محملی است که با تقویت زمینه‌ی تخیل، بستر تلفیق سایر رشته‌های هنری برنامه را فراهم می‌آورد.

۱- اهمیت قصه و جایگاه آن

قصه و قصه‌گویی، موضوعی آشنا برای همه‌ی انسان‌ها در همه‌ی روزگاران و جوامع است. انسان‌ها در سفر و حضر، در غم و شادی، در تنهایی و جمع و حتی در گیرودار جنگ‌ها و بحران‌های زندگی با قصه همراه و مأنوس بوده‌اند؛ به همین علت، قصه را هم‌زاد انسان و زمان شکل‌گیری نخستین قصه‌ها را روزهای آغازین زندگی انسان در زمین، می‌دانند.

قصه، تنها، فاتح دنیای کودکان نیست بلکه بزرگ‌سالان نیز در لحظه‌ی شنیدن یا خواندن قصه، درست مثل کودکان، با قصه جاری و همراه می‌شوند و صمیمیت و صفای کودکانه می‌یابند. پادشاهان ایرانی قصه‌گویانی داشته‌اند که در لحظه‌ی اندوه یا شادی و به‌ویژه هنگام خواب به آن‌ها آرامش می‌بخشیده‌اند. شهرزاد قصه‌گو در هزار و یک شب نمونه‌ای از این قصه‌گویان است.

«در کتاب‌های آسمانی با شیوه‌ای خاص، داستان‌هایی برای عبرت، تذکر، هدایت و انداز مطرح شده است؛ تورات، انجیل و قرآن سرشار از داستان‌هایی هستند از انبیا، اقوام و تمدن‌هایی که آمده‌اند و رفته‌اند و زندگی آن‌ها چراغ راه دیگر انسان‌ها شده است.» (محمدرضا سنگری، ۱۳۷۳)

اصطلاح «قصه» در این نوشتار شامل همه‌ی اصطلاحات دیگر چون افسانه، حکایت و داستان

نیز می‌شود. گاه عنوان داستان، افسانه، حکایت و قصه را به جای هم به کار می‌برند. در این نوشتار، قصه، عنوانی کلی برای همه‌ی سخنان یا نوشته‌هایی است که ساختی روایی همراه با حوادث و ماجراهای خیالی یا واقعی دارند.

«در تعریف قصه می‌توان گفت: سخن یا نوشته‌ای است از روزگاران قدیم که در آن شخصیت‌های گوناگون خیالی یا واقعی، ماجراهایی می‌آفرینند. قصه‌ها از روزگاران قدیم برای آموزش، انتقال تجربه‌ها و تاریخ هر قوم از نسلی به نسل دیگر پدید آمده‌اند». (فرهنگ نامه‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶)

«منظور از افسانه، داستانی است که در آن انسان‌ها، جانوران، اشیا یا موجودات تخیلی، ماجراهای گوناگون باورنکردنی به وجود می‌آورند؛ برای نمونه، در بعضی از افسانه‌ها، از قالیچه یا تخت یا بال‌هایی سخن گفته شده است که انسان به کمک آن‌ها به پرواز درآمده است. اگرچه پرواز انسان با این وسیله‌ها واقعیت ندارد ولی بیانگر آرزوی انسان برای کاستن از رنج سفر و گاهی پاسخ‌گوی کنجکاو‌های اوست». (فرهنگ‌نامه‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶)

«داستان به نوشته‌ای گفته می‌شود که در آن، نویسنده فکر اصلی خود را در قالب حکایتی به خواننده ارائه دهد؛ خواه این داستان کاملاً جنبه‌ی تخیلی و غیرواقعی داشته باشد و خواه واقعیات زندگی در آن بارنگ و روغن تخیل و پرداخت نویسنده، آرایش دیده باشد». (لیلی ایمن و توران خمارلو، ۱۳۵۶)

در ادبیات سنتی ما، ماجراهایی کوتاه، به نثر و نظم، مستقل یا در ضمن موضوعات، در کتاب‌ها ذکر می‌شده است که به آن‌ها «حکایت» می‌گفته‌اند. در کتاب‌هایی چون گلستان و بوستان سعدی، مثنوی مولانا و بهارستان جامی از این حکایات فراوان می‌توان یافت.

۲- کارکردهای قصه برای کودکان

کودکان شیفته‌ی قصه و قصه‌گویی هستند و قصه، تأثیری عمیق بر روان، زبان، رفتار و شخصیت کودک می‌گذارد. برخی تأثیرات قصه بر کودکان عبارت‌اند از:

۱- زبان‌آموزی: قصه‌ها، کودک را با واژگان، اصطلاحات، نام‌ها، ضرب‌المثل‌ها و ... آشنا می‌سازند و از این راه، علاوه بر ایفای نقش مهم و جدی در زبان‌آموزی، فرصت خوبی برای اصلاح لغزش‌ها و اشکالات زبانی ایجاد می‌کنند.

در کنار قصه‌گویی می‌توان از کودکان خواست تا مثلاً بگویند که نام قهرمان چه بوده، از کجا

حرکت کرده، چه دیده، چه گفته و چه انجام داده است، در قصه چه عناصر دیگری وجود داشته و ... و قصه گو چه ویژگی‌ها و قصه چه روندی داشته است. با طرح این سؤال‌ها در پایان قصه، می‌توان به کودکان کمک کرد تا درباره‌ی فضای قصه، قهرمانان قصه و حوادث قصه گفت‌وگو کنند.

۲- انتقال مفاهیم: قصه به علت کشش، زیبایی و نقشی که در برانگیختن حس کنجکاوی دارد، می‌تواند بسیاری از مفاهیم را به کودک منتقل کند. هم‌چنین با انتقال مفاهیم، به روش غیرمستقیم، نه تنها باعث جذب بهتر و سریع‌تر مفاهیم به ذهن و زبان کودک می‌شود بلکه فهم آن‌ها را عینی‌تر و ساده‌تر می‌سازد؛ به همین دلیل، قصه‌گویی از جدی‌ترین و بنیادی‌ترین روش‌های انتقال مفاهیم به دنیای مخاطبان، به ویژه کودکان، به‌شمار می‌آید. مفاهیم ساده‌ی علمی، طبیعی و حتی معنا و مفهوم واژگان را طی قصه و گاه بدون نیاز به توضیح، می‌توان منتقل کرد.

۳- تقویت حس کنجکاوی: قصه‌ها به علت دربرداشتن زنجیره‌ی حوادث، کودک را وامی‌دارند که به تعقیب حوادث بپردازد یا آن‌چه را در قصه می‌شنود، در دنیای بیرون جست‌وجو کند. کودک پس از شنیدن قصه، انگیزه‌های بیشتر و کنجکاوی افزون‌تری برای چنین کاری پیدا می‌کند. گفتنی است که ما باید از نیرو و انگیزه‌ای که قصه در کودکان ایجاد می‌کند، بهره‌گیری و استفاده کنیم.

۴- پرورش قدرت تخیل و خلاقیت: در قصه‌ها عنصر تخیل بسیار قوی و مؤثر است؛ در بسیاری از قصه‌ها، عناصر تخیلی حضوری برجسته دارند. تخیل کودک با شنیدن و خواندن داستان پرورش می‌یابد. گاه دیده شده است که کودک هنگام بازگو کردن داستانی که شنیده است، به دخل و تصرف در آن می‌پردازد یا داستانی بر همان مبنای می‌سازد. اگر این تخیل جهت داده شود، راه برای کشف استعداد کودکان در زمینه‌های ادبی و هنری هموار می‌گردد. قصه‌گویی، یکی از بهترین راه‌های کشف توان و استعداد کودکان است. از منظر دیگر، کودکان هنگام گوش دادن به قصه، عناصر، فضا و حوادث آن را در ذهن خویش می‌آفرینند و معمولاً خود را در قالب قهرمان قصه قرار می‌دهند؛ به این ترتیب، حداقل تا پایان قصه غرق تخیل در آن‌اند. با طرح پرسش‌هایی در پایان قصه، می‌توان این فضای تخیل و تجسم خلاق را وسعت و عمق بخشید. همراهی یک نغمه‌ی مناسب نیز به وسعت دامنه و عمق تخیل کمک می‌کند. برای ثبت این فضا که خود زمینه‌ساز بروز استعدادها و خلاقیت کودکان است، می‌توان نقاشی برای قصه، کاردستی مناسب قصه و نمایش آن قصه را در زمره‌ی فعالیت‌های هنری پس از قصه قرار داد.

۵- آشنایی با واقعیت‌های زندگی: کودک با شرکت کردن در تجربه‌های تلخ و شیرین

قهرمانان قصه، با واقعیت‌ها آشنا می‌شود و روش‌های مواجهه با مشکلات را درمی‌یابد. به قول شارل پرو: «کودکان را می‌توان از طریق قصه‌های دل‌چسب و دوست‌داشتنی متناسب با توانایی‌های آنان با واقعیت‌های زندگی آشنا کرد. آن‌ها در موقع گوش دادن به قصه، مفاهیم پنهان در لابه‌لای واژه‌ها را درک می‌کنند؛ هنگامی که قهرمان داستان در مرداب بدبختی غوطه می‌خورد، آن‌ها غمگین و نگران می‌شوند و وقتی که به جاده‌ی خوشبختی قدم می‌گذارد؛ فریادی از شوق برمی‌آورند و اگر بخت با شخصیت بد داستان یار شود، بی‌صبرانه انتظار می‌کشند تا او به سزای کارهای زشتش برسد؛ این‌ها همه دانه‌هایی است که در دل کودکان کاشته می‌شود و تأثیر آن، بروز حرکتی از سر شادی یا غم است که خود، نشان از بارور شدن ذهن آن‌ها دارد». (فرهنگ نامه‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶)

۶- انتقال ارزش‌ها: همراهی با قهرمانان قصه، باعث می‌شود که صفات، فضیلت‌ها و ارزش‌های آنان با روح و جان کودک آمیخته شود. وقتی قهرمان به علت خوبی، صداقت و بخشش مورد حسد یا ستم واقع می‌شود و سرانجام، همین ویژگی او را نجات می‌دهد، عشق‌ورزی به این ارزش‌ها، همچون بذری در نهاد کودک افشانده می‌شود و میل به گریز و پرهیز از کسانی که زشتی‌ها و بدی‌ها را منتشر می‌کنند؛ نیز در وجود او بارور می‌گردد.

۷- اصلاح رفتار: قصه‌ها می‌توانند به اصلاح، بهبود و تغییر رفتار کمک کنند؛ به عبارت دیگر، مقصد قصه، عبرت‌آموزی بوده است. تردیدی نیست که اگر در پایان قصه، باب موعظه و نصیحت باز نشود و قصه خود، آموزنده و عبرت‌آموز باشد، چنین تأثیری را به صورت پنهان و پیدا در رفتار کودک خواهد داشت.

۸- تعامل اجتماعی: اگر کودکان در جریان قصه فعال شوند و حتماً قبل از گفتن قصه، از آن‌ها بخواهیم که در پرسش و پاسخ‌های بعد از قصه شرکت کنند و نظر خود را در مورد قصه و قصه‌گو بگویند، توجه و دقت شنوایی آن‌ها تقویت می‌شود. هم‌چنین، زمینه‌ای فراهم می‌شود که آن‌ها با سخن گفتن و بیان احساسات، شیوه‌های ارتباط با دیگران را تمرین کنند. این شیوه، به‌ویژه برای کودکان خجالتی و انزواطلب بسیار کارا و مؤثر است.

۹- پیوند فرهنگی: قصه‌ها عامل انتقال میراث فرهنگی و پیوند میان امروز و گذشته‌اند. کودکان با شنیدن قصه‌ها به آرمان‌ها، آرزوها، رنج‌ها و شادی‌ها، باورها و نوع زندگی گذشتگان پی‌می‌برند. گویی، قصه‌ها پلی هستند که کودکان امروز را به روزگار گذشته می‌برند. قصه‌ها نوعی آموزش تاریخی نیز هستند، چون از لابه‌لای آن‌ها، تصویری از گذشته فراروی خواننده یا شنونده قرار می‌گیرد.

۳- ما، کودکان و قصه‌ها

دنیای قصه، دنیایی رنگین، شیرین و دل‌پذیر است؛ دنیای آرزوها، آرمان‌ها، شادی‌ها و غم‌ها. بهتر است بگوییم نبض زندگی و زیبایی در قصه‌های کودکان می‌تپد. کودکان قصه‌ها و قصه‌گویان را دوست دارند و با اشتیاق و لذت به آن‌ها گوش می‌سپارند.

بزرگ‌ترها به رشد، شکوفایی، سلامت روانی و آینده‌ای روشن و زیبا برای کودکانشان می‌اندیشند ولی گاه، آن‌چه را در این شکوفایی و بالندگی می‌تواند مؤثر باشد، نمی‌شناسند و به تحمیل دنیای خویش، احساسات و خواسته‌های خود به کودکان می‌پردازند.

هر قصه‌ای را نباید برای کودکان تجویز کرد قصه‌های کودکان باید

۱- هم‌خوان با احساسات و علایق کودکان و هماهنگ با فضای ذهنی آنان باشند. داستان‌های بزرگسالانه یا کاملاً مبتنی بر منطق بزرگسالان، کشش و جاذبه‌ی چندانی برای کودکان ندارند.

۲- دارای ساخت داستانی مناسب کودکان باشند، در کودک انگیزه‌ی تعقیب ماجراها را ایجاد کنند، هیجان‌انگیز باشند و از منطق داستانی تبعیت کنند.

۳- کوتاه و جذاب باشند؛ درست است که قصه‌های پرکشش و جذاب، طولانی هم می‌توانند باشند ولی قصه‌ی کودکان باید کوتاه باشد.

۴- ساده باشند و در آن‌ها از مطرح کردن شخصیت‌های متعدد، حوادث تودرتو و طرح پیچیده و مبهم خودداری شود.

۵- با ظرفیت روانی مخاطب و شرایط زمانی که در آن قصه بیان می‌شود، هماهنگ باشند.

۶- با مخاطبان خود هم‌خوانی فرهنگی داشته باشند، ممکن است در یک قصه عناصری حضور داشته باشند که به علت ناهم‌خوانی فرهنگی، درک و در نتیجه، جذب ذهن و روان کودک نشوند.

۷- به گونه‌ای باشد که کودک، بتواند از همان آغاز، انتهای آن را حدس بزند. کودکان معمولاً چنین قصه‌هایی را دوست ندارند.

۸- در مخاطب تأثیر مثبت داشته باشند و رفتارهای منفی را در او دامن نزنند؛ مثلاً ترس را به جای شجاعت، دشمنی را به جای ایجاد روحیه‌ی دوستی و خودخواهی و حسادت را به جای بخشنده‌گی و کمک، در او ایجاد نکنند.

به هر حال، خلق و حتی انتخاب قصه‌ی کودکانه - آن‌گونه که برخی انگاشته‌اند - کاری ساده نیست. در انتخاب قصه برای کودکان، باید جهان مستقل آنان را شناخت و به آن ارج نهاد. در

قصه‌های کودکانه که به مثابه‌ی آثار هنری هستند، احساسات قلبی، اندیشه‌های نمونه، آگاهی و دانش همه جانبه و آرمان‌های دوراندیشانه‌ی کودکان در نظر گرفته می‌شود. موضوع این قصه‌ها از واقعیت‌های زندگی نشأت می‌گیرد. این قصه‌ها کوتاه، ساده و دارای طرح‌های هنرمندانه‌اند. کودکان قصه‌هایی را می‌پسندند که شیرین و جذاب، دارای حادثه و شگفت‌انگیز باشند. آن‌ها، هم قصه‌های خیالی و هم قصه‌های واقعی را می‌پسندند؛ قصه‌های مربوط به موجودات خیالی و نیز اشیاء و حیوانات عجیب و خارق‌العاده برای آن‌ها کشش و جذابیت فوق‌العاده‌ای دارد. کودکان قصه‌های عامیانه را نیز دوست دارند. پس، در انتخاب قصه‌های بومی و منطقه‌ای، به این ویژگی‌ها باید توجه کرد.

اگر کتاب قصه‌ای را برای قصه‌گویی بومی‌گزینیم یا آن را در اختیار کودک قرار می‌دهیم تا بخواند، لازم است که به تناسب تصویر، خط، اندازه‌ی حروف، اندازه‌ی کتاب و دیگر ویژگی‌هایی که کتاب کودک باید از آن‌ها برخوردار باشد، توجه کنیم. متأسفانه، کتاب‌هایی که حداقل معیارها را مراعات نمی‌کنند و به سودای کسب سود بیشتر، ناسازگارترین کتاب‌ها از نظر محتوا و ساخت را به نام کودک عرضه می‌کنند، کم نیستند.

تصاویر یک کتاب قصه باید بار فرهنگی آن، نوع، زمان و موقعیت قصه را رعایت کنند. رنگ‌ها و سبک نقاشی نیز باید با بافت و ساخت قصه هم‌خوانی و هماهنگی داشته باشد.

اگر قرار است که بعد از قصه برنامه‌ی نقاشی برای قصه اجرا شود، نباید کودکان کتاب قصه، جلد و تصاویر آن را ببینند؛ زیرا از نقاشی‌های روی جلد و داخل کتاب الگو می‌گیرند و این امر، تخیل و خلاقیت آن‌ها را محدود می‌کند.

۴- مقدمات و شرایط قصه‌گویی

اگر قصه‌پردازی و داستان‌آفرینی هنر باشد، قصه‌خوانی و قصه‌گویی به شکل درست، زیبا و مؤثر نیز به همان اندازه هنری و هنرمندانه است. چه بسیار قصه‌های موفق که قربانی عرضه‌ی بد می‌شوند و چه بسیار قصه‌های متوسط که اجرای موفق و بیان هنرمندانه، تصویری دیگر از آن‌ها در ذهن ایجاد می‌کند. شاید مهم‌تر از قصه، قصه‌گو یا کسی است که قصه را می‌خواند. بنابراین، تمرین قصه‌گویی و تسلط بر آن، دوست داشتن قصه و قصه‌گویی، قصه‌شناسی و شناخت دنیای کودک از ضرورت‌های کار قصه‌گویی هستند. هنگامی که قصه‌گو برای قصه گفتن آماده می‌شود، به ارکان قصه و قصه‌گویی توجه می‌کند. این ارکان عبارت‌اند از:

۱- انتخاب قصه‌ی مناسب

۲- زمان و فضای مناسب قصه گویی

۳- شنوندگان قصه

۴- قصه گو و آمادگی روانی و ظاهری او

۵- ابزار و لوازم قصه گویی.

● قصه گو باید

۱- قصه را خوانده باشد؛ اگر قصه را از کتاب می گوید، حتماً از قبل با آن آشنا شود تا هنگام قصه گویی، درنگ‌ها، زیر و بم‌ها و فضاهای مناسب کلامی را برای قصه خلق کند.

۲- قصه‌ای که انتخاب می کند، کوتاه و ساده باشد؛ چون کودک قدرت تمرکز دراز مدت ندارد و به قصه‌ی طولانی گوش نمی دهد.

۳- قصه‌ای را که خود نیز دوست دارد، بگوید. کودک از خطوط چهره‌ی قصه گو، علاقه‌مندی او را می خواند. احساسات قصه گو باید آن چنان باشد که کودک، علاقه، درک و فهم و لذت قصه گو را از بیان قصه احساس کند.

۴- در حین گفتن قصه، از فضای قصه بیرون نرود. قطع کردن قصه، گفت و گو با دیگران، خوردن و انجام دادن هر کار دیگری جز قصه گویی، سوءظن کودک را به این که قصه گو به قصه بی علاقه یا کم توجه است، برمی انگیزد.

۵- صبور و با حوصله باشد؛ شتاب برای تمام کردن قصه به معنای بی علاقه‌گی و بی توجهی به احساسات کودکان است. اگر کودکان در لابه لای قصه پرسشی طرح کنند، قصه گو نباید بی حوصله یا عصبانی شود. در عین حال، او باید از پاسخ دادن به پرسش‌هایی که در طول قصه به آن‌ها پاسخ داده می شود، بپرهیزد. اما اگر دریابد که کودکان نکته‌ای را متوجه نشده‌اند، باید آن را به شکل کوتاه و رسا توضیح دهد.

۶- با تغییر صدا و حرکات سر، دست‌ها و بدن به تناسب شخصیت‌های قصه، قصه را برای شنوندگان خود هر چه جالب‌تر، شیرین‌تر و دل‌پذیرتر کند. در عین حال، لازم است از حرکات اضافی که در جریان قصه وقفه ایجاد می کنند، بپرهیزد.

۷- از به کار بردن تکیه کلام‌های نابه‌جا که در جریان قصه گویی نوعی «عیاق» به حساب می آیند، بپرهیزد. تکرار این تکیه کلام‌ها، ذهن را به جای تعقیب قصه، به تعقیب تکیه کلام‌ها می کشاند.

۸- با کودک رابطه‌ی عاطفی برقرار کند و فاصله‌ی خود را با او به حداقل برساند. نگاه،

لبخند، ارتباط و حالات قصه‌گو، بار سنگینی را در انتقال و القای بهتر قصه به دوش می‌کشند.

۹- لحن و حرکات قصه‌گو در اوج قصه قوی باشد اما هر چه به انتهای قصه نزدیک می‌شود، باید لحن و حرکاتی آرامش بخش داشته باشد. در انتهای قصه نیز باید مراقب تأثیر قصه در روح و ضمیر کودکان باشد و به پرسش‌های احتمالی آن‌ها، پاسخ‌های مناسب بدهد.

۱۰- زبان و بیانی رسا - بدون لهجه و عیوبی چون، لکنت زبان و صدای تودماغی - داشته باشد؛ زیرا در غیر این صورت، ممکن است به قصه و مخاطبان آن لطمه وارد شود. البته صاحبان لهجه در مناطق خود ممکن است با استفاده از زبان محلی برای قصه‌گویی، فضایی بهتر و مؤثرتر بسازند.

۱۱- لباس مناسب بپوشد و ظاهری دل‌چسب و آراسته داشته باشد.

۱۲- از گفتن و خواندن قصه‌هایی که بدآموزی دارند و به خصلت‌های ناپسندی چون حسادت، حساسیت، دروغ‌گویی، آزار و اذیت دیگران دامن می‌زنند یا در اعتقادات درست، تردید و تزلزل ایجاد می‌کنند، پرهیزد.

۱۳- در گزینش قصه، به زمان و فضایی که در آن قصه می‌گوید، توجه کند. در این‌جا منظور از زمان، محدودیت زمان کلاس درس و منظور از فضا، کلاس، حیاط مدرسه یا هر جای دیگری است که قصه در آن‌جا گفته می‌شود.

۱۴- قصه را به شکلی مناسب شروع و تمام کند. در سنت قصه‌گویی ما، یکی بود، یکی نبود یا روزی بود، روزگاری بود جمله‌های ورودی به قصه‌اند. پایان قصه‌ها نیز مهم است. معمولاً قصه‌ی ما به سر رسید، کلاغه به خونه‌ش نرسید حسن ختام بسیاری از قصه‌های کودکانه‌ی ایرانی است. قصه‌گو به ابتکار خود می‌تواند از این جمله‌ها یا هر جمله‌ای که مناسب باشد، بهره بگیرد.

۱۵- با درنگ و سکوتی کوتاه مدت، پس از عبور از یک حادثه‌ی داستان یا در موقعیت مناسب، به نوعی ذهن کودک را فعال کند. سکوت، لحظه‌ی بیهودگی برای کودک نیست بلکه لحظه‌ی فعال شدن ذهن است تا به آن‌چه شنیده است یا خواهد شنید، بیندیشد و آن‌چه را دوست داشتنی است، مزه مزه کند.

جدول فعالیت های یادگیری — قصه گوینی

فعالیت های یادگیری			عنوان	ردیف
پایه سوم	پایه دوم	پایه اول		
قصه گوینی	قصه گوینی	قصه گوینی		
قصه گوینی همراه با اجرای نقش	قصه گوینی همراه با اجرای نقش	تذقیق : قصه گوینی با تقلید صداها و حرکات	قصه گوینی	۱
کامل کردن قصه های ناقص	کامل کردن قصه های ناقص	*		
تعریف کردن خاطره	تعریف کردن خاطره	تعریف کردن خاطره	تعریف خاطره	۲
تعریف کردن خاطره همراه با اجرای نقش	تعریف کردن خاطره همراه با اجرای نقش	تذقیق : تعریف کردن خاطره با تقلید صداها و حرکات		
با مشاهده ی یک یا چند تصویر	با مشاهده ی چند تصویر	با مشاهده ی یک تصویر	تصویر خوانی	۳

ب - فعالیت‌های یادگیری

مجموعه فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در ساعت درس هنر انجام می‌دهند تا به اهداف کلی درس هنر در بخش «قصه و قصه‌گویی» برسند، با عنوان فعالیت‌های یادگیری آمده است. برای سهولت اجرای این برنامه، به معلم توصیه‌هایی می‌شود تا او بتواند فرصت‌های یادگیری مناسبی را برای کلاس فراهم آورد.

توصیه‌هایی برای اجرای فعالیت‌های یادگیری بخش قصه و قصه‌گویی

- ۱- در انتخاب قصه، ویژگی‌های قصه‌ی مناسب را برای کودکان در نظر داشته باشید.
- ۲- در هنگام قصه‌گویی، مقدمات و شرایط قصه‌گویی را فراهم آورید.
- ۳- در هر جلسه‌ی قصه‌گویی، اجرای فقط یک قصه کافی است. پس از پایان قصه با طرح چند سؤال، دانش‌آموزان را به گفت‌وگو درباره‌ی آن تشویق کنید.
- ۴- وقتی کودکی قصه می‌گوید، به رفتارهای کلامی و غیرکلامی او دقت کنید و با تشویق و راهنمایی‌های به موقع، این رفتارها را قوت بخشید.
- ۵- هر یک از دانش‌آموزان را حداقل یک مرتبه برای اجرا دعوت کنید.
- ۶- مراقب باشید که همه‌ی دانش‌آموزان، در پرسش و پاسخ‌های بعد از قصه فعالانه شرکت کنند.
- ۷- در هر موقع از سال تحصیلی که آمادگی‌های لازم برای بازی‌های تقلیدی در دانش‌آموزان به وجود آمد، به آن‌ها توصیه کنید که قصه را به صورت گروه کوچک و با ایفای نقش اجرا کنند.

فعالیت‌های یادگیری پایه‌ی اول

- ۱- قصه‌گویی: در اجرای این برنامه، دانش‌آموزان باید قصه‌گویی را یاد بگیرند؛ بنابراین، معلم می‌تواند فقط در اوایل سال قصه بگوید و پس از آن، از دانش‌آموزان بخواهد قصه‌های کوتاهی را که از مادر بزرگ یا پدر بزرگ خود یا افراد دیگر شنیده‌اند، در کلاس برای دوستان خود تعریف کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
.	حیاط مدرسه یا کلاس	فردی و گروهی	۴۵ دقیقه	پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان را برای گوش دادن به قصه آماده کنید.
- ۲- در ابتدای سال تحصیلی، قصه‌ی مناسبی را انتخاب کنید و آن را با رعایت حالت‌های عاطفی (با ایجاد تغییرات مناسب در صدا و حرکات صورت، دست‌ها و بدن) برای دانش‌آموزان بگویید.
- ۳- در هر قسمت از قصه، از کودکان بخواهید که فضا و عناصر قصه را در خیال خود بسازند. گرما یا سرمای هوا، وزش باد و ... را در ذهن خود تجسم کنند و به تناسب قصه، بوی علف یا دریا و ... را به خاطر بیاورند.
- ۴- در هر جلسه، از یکی از دانش‌آموزان دعوت کنید که قصه‌ای بگوید.
- ۵- پس از پایان قصه، دانش‌آموزان را به پرسش و پاسخ و گفت‌وگو درباره‌ی فضا، عناصر و اتفاقات قصه تشویق کنید.
- ۶- قصه‌گویی را می‌توان با نمایش، تقلید صدا و حرکات عناصر آن، تلفیق کرد.
- ۲- **تعریف خاطره:** خاطره اتفاقی است که برای فردی رخ داده و به علتی - مثلاً مهم بودن آن - به یاد او مانده است. کودکان معمولاً دوست دارند خاطره‌های خود را تعریف کنند. حتی ممکن است در تعریف خاطره، غلو کنند یا خیال‌پردازی‌های خود را با خاطراتشان بیامیزند. خاطره می‌تواند درباره‌ی بازی، خرید رفتن با بزرگ‌ترها، مهمانی، مسافرت و ... باشد.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
.	حیاط مدرسه یا کلاس	گروهی	۲۰ دقیقه	پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان را برای گوش دادن به خاطره آماده کنید.
- ۲- در ابتدای سال تحصیلی، خاطره‌ی مناسبی را با رعایت حالت‌های عاطفی (با ایجاد تغییرات مناسب در صدا و حرکات صورت، دست‌ها و بدن) برای دانش‌آموزان تعریف کنید.
- ۳- در هر قسمت از خاطره، از کودکان بخواهید که فضا و عناصر خاطره را در خیال خود

بسازند. گرما یا سرمای هوا، وزش باد و ... را تجسم کنند و به تناسب خاطره، بوی علف یا دریا و ... را به خاطر بیاورند.

۴- در هر جلسه، از یکی از دانش‌آموزان دعوت کنید که خاطره‌ای تعریف کند.

۵- در پایان خاطره، دانش‌آموزان را به پرسش و پاسخ و گفت‌وگو درباره‌ی فضا، عناصر و اتفاقات آن خاطره تشویق کنید.

۶- تعریف کردن خاطره را می‌توان با نمایش، تقلید صدا و حرکات عناصر آن، تلفیق کرد.

۳- **تصویر خوانی:** یکی از تجربه‌هایی که دانش‌آموزان کسب می‌کنند، توانایی برقراری ارتباط با تصویرها و درک مفاهیم آن‌هاست. برای این منظور، کتاب‌های تصویری، تصویرهای یک کتاب قصه، کارت‌ها و لوحه‌های تصویری مناسب‌اند. آن‌چه را نیاز دارید، قبلاً به تعداد گروه‌ها آماده کنید.

– تصویر خوانی با مشاهده‌ی یک تصویر

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
یک تصویر به تعداد گروه‌ها	کلاس	گروهی	۴۵ دقیقه	فرایندی

مراحل اجرا

۱- دانش‌آموزان را به گروه‌های سه یا چهار نفری تقسیم کنید.

۲- تصویر آماده را در اختیار هر گروه بگذارید.

۳- هر گروه تصویری را که در اختیار دارد، با دقت مشاهده کند، و درباره‌ی آن یک داستان بسازد.

۴- هر یک از اعضای گروه آماده‌ی تعریف کردن داستان باشد.

۵- از هر گروه یک نفر را برای تعریف قصه دعوت کنید.

۶- در پایان فراگیران را به گفتگو درباره‌ی قصه‌ها، بهترین قصه، بهترین قصه‌گو و ویژگی‌های او تشویق کنید.

۴- **تلفیق قصه یا خاطره با نمایش:** هنگام گوش دادن به قصه – وقتی معلم یا یکی از دانش‌آموزان قصه می‌گوید – سایر دانش‌آموزان می‌توانند با تقلید صداهای موجود در قصه یا خاطره قصه‌گو را همراهی کنند. هم‌چنین، می‌توانند با تقلید حرکات و صداهای عناصر قصه یا خاطره، به همراهی با قصه‌گو پردازند. این موارد، هم می‌تواند به صورت بداهه باشد و به نوعی نمایش خلاق تبدیل شود و هم با هماهنگی قبلی بین قصه‌گو و همراهان او انجام گیرد.

۵- تلفیق قصه یا خاطره با نقاشی: دانش‌آموزان می‌توانند یکی از صحنه‌های جالب خاطره یا قصه‌ای را که به آن گوش داده‌اند، نقاشی کنند. گفتنی است که اگر از کتاب قصه استفاده می‌کنید، **آن را به بچه‌ها نشان ندهید** تا آن‌ها با تکیه بر تخیل و خلاقیت خود نقاشی بکشند.

۶- تلفیق قصه یا خاطره با کاردستی: برای صحنه‌هایی از خاطره یا قصه می‌توان کاردستی ساخت یا برای افرادی که در ایفای نقش با قصه‌گو همراهی می‌کنند، می‌توان تاج تهیه کرد.

۷- تلفیق قصه یا خاطره با تربیت شنوایی: هنگام تعریف کردن خاطره یا قصه، نغمه‌ی زیبا و مناسبی را پخش کنید. پس از پایان خاطره یا قصه نیز بچه‌ها می‌توانند شعر یا سرود مناسبی بخوانند و با دست زدن، ریتم آن را نگاه‌دارند.

۸- **فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی دوم:** در پایه‌ی دوم قصه‌گویی، تعریف کردن خاطره، تلفیق قصه و خاطره با نمایش، نقاشی، کاردستی و تربیت شنوایی مانند پایه‌ی اول اجرا می‌شود. اما قصه‌ها و خاطره‌ها کمی طولانی‌تر و پیچیده‌تر خواهند بود. دو فعالیت دیگر نیز به بخش قصه اضافه می‌شوند که به ترتیب زیرند.

۹- **کامل کردن قصه‌ی ناقص:** کودکان اغلب با قهرمانان قصه همانندسازی می‌کنند؛ خود را در فضای قصه قرار می‌دهند و درباره‌ی آن چه قهرمان یا قهرمانان قصه انجام می‌دهند، به تخیل می‌پردازند و به این ترتیب، ماجراهای قصه را پیش‌بینی می‌کنند. به این ترتیب، آن‌ها می‌توانند قصه‌ی ناتمامی را به میل و سلیقه‌ی خود کامل کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
-	کلاس یا حیاط	فردی و گروهی	۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان را برای گوش دادن به قصه آماده کنید.
- ۲- قصه گفتن را شروع کنید و بخش کوچکی از ابتدای قصه را تعریف کنید.
- ۳- دانش‌آموزان را به گروه‌های کوچک تقسیم کنید.
- ۴- هر گروه، قصه را به میل خود ادامه دهد تا تمام شود.
- ۵- نماینده‌ی هر گروه، ادامه‌ی قصه‌ی خود را برای سایرین تعریف کند.
- ۶- همه‌ی دانش‌آموزان در مورد بهترین قصه تصمیم بگیرند و آن را انتخاب کنند.

— تصویرخوانی با مشاهده‌ی چند تصویر

نوع ارزش‌یابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرایندی	۴۵ دقیقه	گروهی	کلاس	چند تصویر با یک موضوع (به تعداد گروه‌ها)

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان را به گروه‌های سه یا چهار نفری تقسیم کنید.
- ۲- تصویرهای آماده را در اختیار هر گروه بگذارید.
- ۳- از هر گروه بخواهید تصویرهایی را که در اختیار دارد، با دقت مشاهده و شماره‌گذاری کند و در مقابل خود بچیند.
- ۴- اعضای هر گروه با هم، برای تصویرها یک داستان بسازند.
- ۵- هر یک از اعضای گروه، آماده‌ی تعریف کردن داستان باشد.
- ۶- از هر گروه، یک نفر را برای تعریف کردن قصه دعوت کنید.
- ۷- در پایان، دانش‌آموزان را به گفت‌وگو درباره‌ی قصه‌ها، بهترین قصه، بهترین قصه‌گو، ویژگی‌های او و ... تشویق کنید.

— **فعالیت‌های یادگیری در پایه‌ی سوم:** در پایه‌ی سوم، تمامی فعالیت‌های قصه‌گویی مانند پایه دوم اجرا می‌شود. به تناسب رشد ذهنی دانش‌آموزان، قصه‌ها، خاطره‌ها و تصویرها پیچیده‌تر خواهند بود.

منابع و مأخذ

- ۱- سنگری، محمدرضا؛ هدف‌ها و شیوه‌های داستان‌پردازی در قرآن، مجله‌ی ادبیات داستانی، شماره‌ی ۲۶-۲۷، ۱۳۷۳.
- ۲- شورای کتاب کودک؛ فرهنگ نامه‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان، ج ۲ چاپ اول، تهران، ۱۳۷۶، صص ۱۶۵ و ۱۶۶.
- ۳- ایمن (آهی)، لیلی، توران میرهادی (خمارلو) و مهدخت دولت‌آبادی؛ گذری در ادبیات کودکان، شورای کتاب کودک، چاپ سوم، تهران، ۱۳۵۶ ص ۵۹.